

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

"ЗАТВЕРДЖУЮ"

Заступник керівника
(проректор з науково-педагогічної роботи)

СУЧАСНІ ПІДХОДИ В УПРАВЛІННІ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ

Робоча програма навчальної дисципліни

Галузь знань
Спеціальність
Освітній рівень
Освітня програма

**07 Управління та адміністрування
072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
третій (освітньо-науковий)
Фінанси, банківська справа та страхування**

Вид дисципліни
Мова викладання, навчання та оцінювання

**вибіркова
українська**

Завідувач кафедри банківської справи і
фінансових послуг

Колодізев О.М.

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця**

2019

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні банківської справи і фінансових послуг
протокол № 1 від 27 серпня 2019 року.

Розробники:

д.е.н., проф. кафедри фінансів

д.е.н., проф. кафедри банківської справи і фінансових послуг

Проноза П.В.

Чмутова І.М.

Лист оновлення та перезатвердження програми навчальної дисципліни

Навчальний рік	Дата засідання кафедри – розробника РПНД	Номер протоколу	Підпис завідувача кафедри

1. Вступ

Анотація навчальної дисципліни:

Сучасні процеси фінансової глобалізації та інтеграції призвели до трансформацій у фінансовій архітектоніці, зокрема, зумовили зміни у співвідношенні між елементами фінансових систем та вплинули на рух фінансових потоків на глобальному та національному рівнях. Разом з тим, актуалізувалися й проблеми передачі кризових імпульсів і поширення фінансових криз шляхом трансферу фінансових ризиків у світовому фінансовому просторі. Виходячи з цього, нагальною сьогодні є необхідність щодо розвитку теоретико-методичного базису та розроблення дієвого інструментарію для проведення моніторингу та оптимізації ризиків фінансово-кредитних посередників, у тому числі банків, діяльність яких пов'язана із великою кількістю фінансових ризиків.

Навчальна дисципліна «Сучасні підходи в управлінні фінансовими ризиками» є вибірковою та вивчається згідно з навчальним планом підготовки здобувачів освітньо-наукового ступеня "доктор філософії" (спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»).

Мета навчальної дисципліни:

Метою викладання даної навчальної дисципліни є формування базисної системи знань щодо управління фінансовими ризиками банків та розроблення нових механізмів їх регулювання в умовах трансформаційних змін глобальної фінансової архітектоніки та вміння використовувати ці знання в практичній діяльності.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Сучасні підходи в управлінні фінансовими ризиками» є:

виявлення тенденцій розвитку світової фінансової архітектоніки; вивчення засад фінансової архітектоніки секторів міжнародних та публічних фінансів, забезпечення фінансової безпеки держави в умовах наростаючої фінансової глобалізації;

дослідження наслідків впливу фінансової глобалізації на економіку країни, розвиток фінансового ринку;

визначення особливостей організації системи ризик-менеджменту у банках;

обґрунтування сутності різних форм та методів управління фінансовими ризиками банків, аналіз системи внутрішньобанківського контролю за фінансовими ризиками банків, інструментів впливу та процедур нагляду НБУ.

Структурно-логічна схема вивчення навчальної дисципліни:

Курс	1А	
Семестр	1	
Кількість кредитів ECTS	5	
Аудиторні навчальні заняття	лекції	16
	практичні	24
Самостійна робота		110
Форма підсумкового контролю	Залік	
Попередні дисципліни: «Історія економіки та економічної думки», «Макроекономіка», «Мікроекономіка», «Гроші та кредит», «Статистика», «Фінанси», «Міжнародні фінанси», «Фінансовий ринок», «Банківська система», «Аналіз банківської діяльності», «Фінансовий облік у банках», «Інвестиційне кредитування», «Центральний банк і грошово-кредитна система».	Наступні дисципліни: Дисципліни професійного спрямування за відповідною спеціальністю	

2. Компетентності та результати навчання за дисципліною:

Компетентності	Результати навчання
Здатність обґрунтовувати рішення у сфері фінансів та виокремлювати пов'язані з ними ризики	уміти приймати ефективні рішення у сфері публічних фінансів в умовах глобалізації; уміти розробляти сценарії реформування фінансової системи, що дозволяють забезпечити прискорений економічний розвиток країни;
Здатність до розвитку теоретико-концептуальних основ системи управління банківськими ризиками, удосконалення підходів щодо їх оптимізації	знати теоретичні та концептуальні основи системи управління банківськими ризиками, уміти виокремлювати проблеми, пов'язані з її функціонуванням; уміти приймати оптимальні банківські рішення в умовах визначеності, невизначеності, ризику та конфлікту; уміти проводити оцінювання фінансових ризиків банків та обґрунтовувати напрями їх оптимізації з використанням економіко-математичного інструментарію.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1

Глобальна фінансова архітектура

Тема 1. Особливості становлення фінансової архітектури в умовах фінансової глобалізації

1.1. Сутність фінансової архітектури та її складові. Фінансова архітектура та її характерні ознаки. Інституційна та регулятивна складові фінансової архітектури.

1.2. Архітектура світової фінансової системи. Тлумачення сутності світової фінансової архітектури. Ретроспективний аналіз категорії та сучасні підходи до її розуміння Тенденції та суперечності світової фінансової архітектури.

1.3. Функціонування фінансової системи в умовах трансформації фінансового середовища. Фінансова система та її складові. Функції фінансової системи та принципи її побудови. Призначення та основні завдання фінансової системи. Сутність та форми прояву фінансової глобалізації. Сутність та причини формування глобалізаційних процесів. Ознаки процесу глобалізації. Фактори, які сприяють розвитку фінансової глобалізації. Витоки фінансової глобалізації. Форми прояву фінансової глобалізації. Загрози та виклики фінансової глобалізації. Виклики глобальної економіки. Наслідки фінансової глобалізації для країн світу. Переваги та ризики фінансової глобалізації.

1.4. Особливості фінансових систем зарубіжних країн. Загальні ознаки фінансових систем країн світу. Особливості побудови фінансових систем Європейського Союзу, США, Японії.

Тема 2. Сутність та архітектура міжнародних фінансів

2.1. Міжнародні фінансові організації та їх роль у сучасному світі. Міжнародні фінансові організації та їх загальна характеристика. Еволюція місця та ролі міжнародних фінансових організацій у сучасній економіці. Міжнародний валютний фонд, Група Всесвітнього банку. Регіональні міжнародні фінансово-кредитні організації. Напрями діяльності міжнародних фінансових організацій. Призначення, порядок формування надходжень; умови та напрями використання ресурсів міжнародних фінансових організацій.

2.2. Умови та результати співпраці України з міжнародними фінансовими

організаціями. Нормативні документи, які регулюють умови та засади співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями. Оцінка переваг та ризиків від співпраці. Загальна характеристика основних етапів співпраці. Оцінка обсягів та структури запозичень у міжнародних фінансових організацій

2.3. Перспективи співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями. Визначення доцільності використання коштів міжнародних організацій. Загальні принципи та перспективні напрями співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями. Удосконалення умов на напрями співпраці.

2.4. Інституції Європейського Союзу та їх роль у формуванні єдиної фінансової політики. Загальна характеристика інституцій Європейського Союзу. Європейська Рада. Європейський парламент. Рада Європейського Союзу. Європейська комісія. Європейський центральний банк. Європейська Рахункова палата. Роль та місце інституцій ЄС у реалізації фінансової та монетарної політики, їхні завдання і повноваження.

Тема 3. Фінансова архітектура сектора публічних фінансів

3.1. Доходи і видатки бюджету та способи їх балансування. Особливості формування доходів бюджету та напрями здійснення видатків. Принципи та методи формування доходів бюджету. Місце податкових та неподаткових надходжень у формуванні доходів державного та місцевих бюджетів. Склад і характеристика бюджетних видатків. Бюджетний дефіцит та бюджетний профіцит, особливості їх розрахунку та джерела фінансування бюджетів.

3.2. Бюджетна система Європейського Союзу. Принципи побудови бюджетної системи Європейського Союзу. Механізм формування дохідної частини бюджету ЄС. Напрями витрачання коштів єдиного бюджету. Внески країн-членів до бюджету. Контроль за бюджетом.

3.3. Фіскальні дисбаланси та основні підходи щодо їх подолання. Суть та причини виникнення фіскальних дисбалансів. Світова практика подолання дисбалансів. Роль міжбюджетних відносин у системі бюджетного регулювання. Фінансове забезпечення місцевого самоврядування у контексті світового досвіду. Управління борговими зобов'язаннями держави та органів місцевої влади. Нормативні вимоги щодо умов формування державного та місцевого боргу та його обслуговування. Світовий досвід управління борговими зобов'язаннями. Шляхи оптимізації бюджетного дефіциту та державного боргу.

3.4. Фінансова безпека держави та заходи її забезпечення. Сутність та складові фінансової безпеки держави. Основи забезпечення фінансової безпеки. Вплив чинників на створення передумов для фінансової безпеки. Оцінка рівня фінансової безпеки. Зарубіжний досвід у забезпеченні належного рівня фінансової безпеки держави. Потенційні шляхи підвищення фінансової безпеки української держави.

Тема 4. Технології управління суспільними фондами

1. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі. Сутність програмно-цільового методу. Еволюція програмно-цільового методу як інструменту державного регулювання економіки. Оцінка результатів використання програмно-цільового методу в розвинених країнах.

2. Розробка бюджету на нульовій основі та використання методу «витрати вигоди». Загальна характеристика методу бюджетування на нульовій основі та передумови його впровадження. Досвід застосування методу в окремих країнах. Особливості методу «витрати-вигоди». Шляхи забезпечення ефективного використання суспільних фондів.

3. Практика застосування програмно-цільового методу в Україні. Особливості застосування програмно-цільового методу бюджетного планування та його складові. Ідентифікація результативних показників бюджетних програм. Аналіз паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання.

4. Світовий досвід бюджетного прогнозування. Сутність та необхідність бюджетного

прогнозування. Генетичний та нормативно-цільовий підходи до прогнозування бюджетів. Досвід бюджетного прогнозування у розвинутих країнах світу. Методи, підходи та особливості бюджетного прогнозування.

Тема 5. Вплив фінансової глобалізації на розвиток фінансового середовища, стан та перспективи розвитку фінансового інжинірингу

4.1. Вплив фінансової глобалізації на економіку країни та розвиток фінансового ринку. Зв'язок темпів економічного зростання з процесами глобалізації. Позитивні та негативні аспекти фінансової глобалізації окремих країн. Фактори, що обмежують можливості отримання переваг фінансової глобалізації. Фінансові ринки в умовах глобалізації.

4.2. Наслідки фінансової глобалізації для України. Вплив фінансової глобалізації на розвиток національної економіки. Вплив фінансової глобалізації на розвиток і формування фінансового ринку України та розвиток банківської системи. Перспективи подальшої фінансової глобалізації для України.

4.3. Сутність, концепції та інструменти фінансового інжинірингу. Поняття та суть фінансового інжинірингу. Причини виникнення фінансового інжинірингу. Фактори становлення та розвитку фінансового інжинірингу. Характеристика основних концепцій фінансового інжинірингу. Інструменти фінансового інжинірингу.

4.4. Зарубіжна практика та перспективи розвитку фінансового інжинірингу. Історія становлення та етапи розвитку фінансового інжинірингу. Фінансовий інжиніринг та світова економічна криза 2007-2009 рр. Перспективи розвитку фінансового інжинірингу у світі та в Україні.

Змістовий модуль 2.

Оптимізація ризиків банківської діяльності

Тема 6. Організація та функціонування системи управління банківськими ризиками.

5.1. Сутність та фактори виникнення економічних ризиків. Класифікація банківських ризиків. Стратегії управління банківськими ризиками. Взаємозв'язок ризиків із фінансовими результатами діяльності банків.

5.2. Зміст, завдання та принципи управління банківськими ризиками. Етапи процесу управління ризиками. Сутність економічного капіталу. Методи визначення економічного капіталу. Розрахунок економічного капіталу за окремими видами ризиків.

5.3. Організаційні засади побудови системи ризик-менеджменту у банках. Функції основних суб'єктів системи управління банківськими ризиками: ради банку, комітету ради банку з управління ризиками, правління банку, кредитного комітету правління банку, комітету правління банку з управління активами та пасивами, підрозділу внутрішнього аудиту, підрозділу з управління ризиками, підрозділу контролю за дотриманням норм (комплаєнс).

Тема 7. Виявлення, ідентифікація та методи управління фінансовими ризиками банків

6.1. Кількісні показники оцінювання банківських ризиків. Математичні методи та моделі оцінювання ризиків.

6.2. Методи, етапи проведення та аналітичне забезпечення стрес-тестування банків. Аналіз чутливості портфеля активів до зміни факторів ризиків, сценарний аналіз та реверсивне стрес-тестування як методи стрес-тестування банків. Перелік базових факторів ризиків (макроекономічних та мікроекономічних чинників), які впливають на діяльність і фінансовий стан банків та враховуються при їх стрес-тестуванні.

6.3. Методи управління банківськими ризиками. Методи уникнення банківських ризиків. Методи зниження банківських ризиків. Методи самостійного протистояння банківським ризикам. Методи передання банківських ризиків.

Тема 8. Формування механізмів управління фінансовими ризиками банків

7.1. Управління інвестиційними ризиками банків. Традиційна портфельна теорія. Нетрадиційна (сучасна) портфельна теорія. Ризики інвестиційного портфеля і диверсифікація. Аналіз ефективності управління інвестиційним портфелем банків.

7.2. Хеджування ризиків у банках. Економічна сутність хеджування. Хеджування, спекуляція та страхування. Похідні фінансові інструменти. Портфельний підхід до хеджування. Хеджування відсоткового ризику у банку. Хеджування валютного ризику банку. Методи визначення коефіцієнта хеджування. Ефективність управління "хеджевим" портфелем банків.

7.3. Управління фінансовими неціновими ризиками банків. Сутність та джерела виникнення кредитних ризиків у діяльності банків. Оцінювання кредитного ризику банків. Методи управління кредитним ризиком. Управління ризиком окремого кредиту. Формування резерву на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків. Ефективність управління кредитним портфелем банків. Сутність ризику ліквідності та системний підхід до його оцінювання.

Тема 9. Внутрішньобанківський контроль за фінансовими ризиками банків, нагляд та регулювання НБУ

8.1. Завдання та функції системи внутрішнього контролю у банках. Організаційна побудова служби внутрішнього контролю. Моніторинг банківських ризиків та інформаційні звіти в системі моніторингу.

8.2. Особливості банківського нагляду та регулювання в аспекті мінімізації фінансових ризиків банків. Нормативи Національного банку України як індикативний інструмент впливу на рівень фінансових ризиків банків.

8.3. Оцінка фінансових ризиків банків в межах реалізації наглядового процесу SREP («Supervisory review and evaluation process») як складової механізму ризик-орієнтованого банківського нагляду.

4. Порядок оцінювання результатів навчання

Система оцінювання сформованих компетентностей у здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії враховує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лекційні та практичні заняття, а також виконання самостійної роботи. Оцінювання їх сформованих компетентностей за дисципліною «Сучасні підходи в управлінні фінансовими ризиками» проводиться у формі заліку, відповідно до графіку навчального процесу, за накопичувальною бально-рейтинговою системою. Результат заліку оцінюється в балах (максимальна кількість – 100 балів, мінімальна кількість, що зараховується, – 60 балів).

Завданням підсумкового контролю знань та компетентностей здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії з навчальної дисципліни є перевірка їх розуміння програмного матеріалу в цілому, логіки та взаємозв'язків між окремими темами, здатності творчого використання накопичених знань, вміння обґрунтовувати своє ставлення до певної проблеми навчальної дисципліни та продукувати нові ідеї тощо. Виходячи з цього, оцінювання їх знань під час лекційних і практичних занять, а також самостійної позааудиторної роботи проводиться за такими критеріями: ступінь осмислення та засвоєння теоретико-методологічних питань та проблем, які розглядаються в межах навчальної дисципліни; здатність проводити критичний аналіз та незалежну оцінку певних проблемних аспектів; вміння пояснювати альтернативні

погляди та наявність власної точки зору, позиції на певне дискусійне питання; вміння логічно пов'язувати напрями вирішення поставлених завдань із певними економічними методами та математичним інструментарієм, оперувати інформацією, спираючись на нормативно-правові акти; здатність обґрунтовувати рішення щодо вирішення проблем за наявності неповної або обмеженої інформації, подавати їх логічній та структурованій формі.

Розподіл балів за темами

Теми змістового модуля Теми		Лекції	Практичні	Аналітичні звіти	Творчі завдання	Колоквіум	Усього
Змістовий модуль 1 Глобальна фінансова архітектура	Тема 1	1	2	6	7		16
	Тема 2	1	2		7		10
	Тема 3	1	2	6			9
	Теми 4,5	1	2			12	15
Змістовий модуль 2 Оптимізація ризиків банківської діяльності	Тема 6	1	2		7		10
	Тема 7	1	2	6			9
	Тема 8	1	2		7		10
	Тема 9	1	2	6		12	21
Сумарна кількість балів		8	16	24	28	24	100

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D	задовільно	
60 – 63	E		
35 – 59	FX	незадовільно	не зараховано

5.Рекомендована література

Основна

1. Аналіз і управління економічним ризиком: навч. посіб. Для студ. вищ. навч. закладів / А.В. Матвійчук; Вінниц.нац. техн.ун-т. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 219 с.

2. Аналіз моделювання та управління економічним ризиком: навч.-метод. посіб. / В.В. Вітлінський, П.І. Верченко. – К. : КНЕУ, 2000. – 292 с.

3. Банківські ризики. Теорія та практика управління: монографія / Л. Примостка, А. Лисенок, О. Чуб., КНЕУ, 2008. – 456 с.
4. Савченко О. Г. Ризики в банківській системі країн Європейського Союзу: методи визначення та управління / О. Г. Савченко, Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 235 с.
5. Соскін О. І. Міжнародні фінанси: навчально-методичний посібник / О. І. Соскін. – К.: Національна академія управління, 2011. – 300 с.
6. Управління банківськими ризиками: навчальний посібник / Мін-во освіти і науки України, ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана» ; ред. Л. Примостка. – 2-ге вид., без змін. – К. : КНЕУ, 2009. – 600 с.
7. Управління ризиками та економічною безпекою: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / О.Д. Гудзинський, С.М. Судомир, Т.О. Гуренко, Н.В. Гайдамак. – К.:ІПК ДСЗУ, 2010. – 237 с.
8. Фінансова архітектоніка : навчальний посібник / І.М. Вахович та ін.; Луцький національний технічний університет. – Луцьк : Волиньполіграф, 2014. – 494 с.
9. Чмутова І. М. Сучасні технології фінансового менеджменту банку: методологія формування на стадіях життєвого циклу : монографія / І. М. Чмутова. – Х. : ФОП Лібуркіна Л. М., 2015. – 468 с.

Додаткова

10. Волошин И. В. Оценка банковских рисков: новые подходы / И.В.Волошин. – К.: Эльга, 2004. – 213 с.
11. Грюнинг Х. Анализ банковских рисков: Система оценки корпоратив. упр. и упр. финансовым риском: Пер. с англ / Хенни ван Грюнинг, Соня Брайович Братанович; Вступ.сл. к рос.изд. : К.Р. Тагирбеков М.: Весь Мир, 2003. – 289 с.
12. Бюджетна підтримка та податкове стимулювання національної економіки України: монографія / за заг. ред. Л.Г. Тарангул; Нац. унів-т ДЕС. України. – Ірпінь, К.: Фенікс, 2012. – 532 с.
13. Булгакова С.О. Бюджетна система України та Євросоюзу: монографія / С.О. Булгакова, О.І. Барановський, Г.В. Кучер та ін.; за заг. Ред. А.А. Мазаракі. – К.:Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 409 с.
14. Глуценко О.В. Зміна парадигми фінансової системи: фінансова архітектоніка / О.В. Глуценко / О.В. Глуценко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2013. – № 1068. – С. 107-117.
15. Державні фінанси: Управління державним боргом / Ушакова Н.М., Г.В. Кучер, В.Т.Александров та ін. – У 5-ти томах. – Том 2. – Київ: НВП «АВТ лтд», 2004. – 368 с.
16. Кравчук Н.Я. Інституційна реструктуризація геофінансового простору в умовах глобальних міжсистемних трансформацій / Н.Я. Кравчук // Фінанси України. – 2013. – № 5. – С. 112-123.
17. Михайленко С. В. Бюджетний менеджмент: стан та оцінка ефективності: монографія / С.В. Михайленко. – Одеса: ВМВ, Друк Південь, 2010. – 400 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

18. Ліга Бізнес-Інформ [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.liga.net>
19. Нормативні акти України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.nau.kiev.ua>
20. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>